

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเป็นผู้นำเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ ทุกสังคม นับตั้งแต่สังคมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดคือรัฐ ไปจนถึงสังคมหน่วยเล็กที่สุดคือครอบครัว ต่างก็มีหัวหน้าหรือผู้นำทั้งสิ้น จุดประสงค์ของการมีผู้นำในสังคมแต่ละกลุ่มแต่ละหน่วย ก็เพื่อเป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลในหมู่หรือกลุ่มนั้น ๆ ผู้นำจึงเป็น จุดจูงประทีป เป็นจุดรวมพลังของสมาชิก เป็นผู้ชี้แนวทางช่วยผลักดันและชักจูงใจ ให้กลุ่มกระทำกิจการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตกลง การแสวงหาผู้นำจึงเป็นจุด เริ่มต้นขั้นพื้นฐานที่สำคัญ เพราะในการดำเนินกิจการใด ๆ ผู้นำจะเป็นผู้ตัดสินใจ วินิจฉัยสั่งการ กำหนดนโยบาย วางแผนจูงใจให้ร่วมกันปฏิบัติการกิจและเป็นผู้ รับผิดชอบการบริหารงาน ความสามารถและคุณลักษณะของผู้นำมีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิด กับปริมาณ คุณภาพและคุณค่าขององค์การที่มีผลสะท้อนให้เห็นประสิทธิภาพของการ ปฏิบัติงานในหน่วยงานนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี (สมพงษ์ เกษมสิน 2523 : 285) กล่าวได้ว่าผู้นำที่มีสมรรถภาพเป็นที่ต้องการของสังคมอย่างยิ่ง

ความเป็นผู้นำอาจต้องการคุณลักษณะ เฉพาะบางอย่างหรือผู้นำอาจต้องมี คุณสมบัติส่วนตัวบางประการ แต่ทั้งนี้จำเป็นจะต้องขึ้นอยู่กับสถานการณ์นั้น ๆ ด้วย จึงไม่มีลักษณะบุคลิกภาพใดที่ช่วยให้ผู้นำสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในทุก สถานการณ์ แต่เป็นที่ยอมรับกันว่าคุณลักษณะบางอย่างจะช่วยเสริมให้ผู้นำทำงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า เช่น เป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ เป็นผู้ที่ปรับตัวได้ง่าย มีลักษณะค่อนข้างแสดงตัว มีความแข็งแรง มีความกิตติชนสมัย และมีมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไปได้ง่าย (พนม สมอารีย์ 2522 : 93)

ประเทศไทยมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตย เป็นของปวงชน ประชาชนทุกคนมีหน้าที่ที่จะรับผิดชอบต่อความมั่นคงของประเทศ

โดยผ่านการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เพื่อเป็นตัวแทนในการกำหนดนโยบายปกครองประเทศ ตามวิถีทางของการปกครองตามระบอบนี้ ประชาชนทุกคนมีโอกาสที่จะเป็นได้ทั้งผู้นำ และผู้ตาม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเวลา สถานการณ์และความเหมาะสม(ทองพูน บุนนาคพจนม 2512 : 34) การเลือกคนที่จะเป็นตัวแทนของตนนั้น ประชาชนควรมีความเข้าใจ และรู้จักคิดตัดสินใจ เลือกคนที่เหมาะสมด้วยตนเอง และควยเหตุที่การปกครอง ระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ เน้นหนักและให้ความสำคัญแก่ประชาชน มากที่สุด คุณภาพของประชาชนจึงเป็นเงื่อนไขประการ สำคัญสำหรับความสำเร็จหรือ ความล้มเหลวของการปกครอง (กรมล ทองธรรมชาติ 2521 : 317) ลักษณะ เช่นนี้ประเทศชาติจึงต้องการคุณภาพของประชาชนในระดับค่อนข้างสูงมาก คุณลักษณะ ที่สำคัญและจำเป็นสำหรับสังคมประชาธิปไตยก็คือการ เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เพราะ หากขาดผู้นำและไม่มีผู้ตามที่ดีแล้วย่อมมีแต่ความวุ่นวาย ดังที่ ดร.เกษม ศิริสัมพันธ์ ประชาธิปไตย:2519) กล่าวว่า "เมืองไทยที่ยั่งยืนทุกวันนี้ เพราะความเป็นผู้นำของ ประเทศไม่มี" และกล่าวถึงจุดอ่อนของพรรคการเมืองไทยว่า "พรรคการเมืองของ ไทยมีข้อเสียอยู่อย่างหนึ่งคือคนไทยไม่ทำงานเป็นทีม อะไรที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะ ทุกคนใหญ่เท่ากันหมด จึงทำให้ชาติวินัย" ทั้งนี้อาจเนื่องจากระบบสังคมของไทยมี ลักษณะเป็นแบบไมตรีสัมพันธ์ (Affiliative) ซึ่ง ดร.วีระบุษ วิเชียรโชติ (2515 : 15, 17-18) อธิบายว่า มีลักษณะเป็นสังคมที่เคร่งครัดต่อประเพณีดั้งเดิม มีระบบเจ้าขุนมูลนายและเคารพยำเกรงผู้อาวุโส ไม่เป็นอิสระแก่ตน ไม่กล้าแสดง ความคิดเห็นโต้แย้งเพราะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด จะมีความเคารพหรือเกรงใจกัน ทำให้คนในสังคมขาดคุณลักษณะความเป็นผู้นำ อย่างไรก็ตามเป็นที่ยอมรับว่าคนไม่ได้ เป็นผู้นำมาแต่กำเนิด แต่บุคคลสามารถที่จะเสริมสร้างคุณลักษณะของตนเองให้เป็น ผู้นำได้ (ชาว์รงค์ศักดิ์ หมั่นจักร และศรีสง่า กรมสวัสดิการ 2523 : 216) คุณภาพ ของความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับหลักการ วิธีการในการฝึกอบรม ประสบการณ์และความ สามารถของแต่ละบุคคล ดังนั้นจึงควรที่จะเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นผู้นำให้แก่ ประชาชนโดยเริ่มเสียตั้งแต่เยาว์วัยเพราะการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพมีส่วนช่วยให้ การพัฒนาคนอื่น ๆ ที่ขึ้นด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า "ทั้งคนธรรมดาสามัญและนักวิทยาศาสตร์ ต่างเห็นพ้องต้องกันว่าถ้าเราสามารถเข้าใจในการเลือกผู้นำและการฝึกผู้นำกันแล้วละก็ ก็เท่ากับว่าเราสามารถเริ่มต้นดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อการ ควบคุมชะตากรรมของเรา ได้"(เคโซ สวานานนท์ 2510 : 134)

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้วางจุดมุ่งหมายเน้นการฝึก
 พฤติกรรมของคมมากกว่าเป็นการสอนหนังสือ หลักสูตรได้กำหนดคุณสมบัติที่^{ที่}ต้องการเน้น
 7 ประการคือ การเสียสละ ความมีวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์ขยันอดทน การรู้จัก
 ใจใหญ่ผล รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ ความอดทนต่อคำวิจารณ์ การยอมรับความคิดเห็นของ
 คนอื่นและการรู้จักทำงานเป็นกลุ่ม การเรียนการสอนที่เคยยึดครูเป็นศูนย์กลางโดย
 สอนหนักด้านวิชาการ ซึ่งนักเรียนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือความสามารถของ
 ตนเองเพียงเล็กน้อย จึงต้องเปลี่ยนไปเป็นการฝึกให้นักเรียนใ[้]ครุ[้]ว[้]ย[้]ตนเอง รู้จัก
 ทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม(สุมาลี เลขเกาะ
 2519 : 1) โดยมุ่งให้[้]เรียน[้]ได้[้]ฝึก[้]เพื่อ[้]เสริม[้]สร้าง[้]ทัศน[้]คติ[้]และ[้]ขยาย[้]ประ[้]สบ[้]การ[้]ณ[้]
 แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ค่อนข้างจะสวนทางกับค่านิยมหรือแนวปฏิบัติ
 ของสังคมในปัจจุบันซึ่งยึดถือวิชาหนังสืออยู่มาก ทั้งนี้เพราะเราถูกรอบงำอยู่กับ
 แนวคิดเรื่องวิชาหนังสือมาแล้วหลายสิบปี การเปลี่ยนหลักสูตรใหม่[้]แม้[้]จะ[้]ประ[้]กา[้]ศ[้]ใ[้]
 ไปแล้วย่อมจะไม่ได้รับการปฏิบัติตามทุกแง่มุม โดยเฉพาะแง่แนวคิดและกระบวนการ
 เรียนการสอน (โกวิท วรพิพัฒน์ 2524 : 60) ระบบเลข อ่าน คัด เลิก ยังมีอยู่
 คายคั้นในโรงเรียนแถบชนบทของเมืองไทย ทั้งนี้ก็อาจเนื่องจากครูส่วนหนึ่งขาด
 ความรู้ทางด้านเทคนิคการสอน ครูจึงหันกลับไปใช้วิธีการสอนด้วยการบอกตามความถนัด
 และความสามารถดั้งเดิม (สมบูรณ์ ศาลยาชีวิต 2524 : 15) และยังคงใช้วิธีสั่งกับ
 ห้าม ซึ่งวิธีการนี้จะไม่ได้ผลหากนำมาใช้ฝึกคุณสมบัติที่หลักสูตรต้องการ เน้น โดย
 เฉพาะอย่างยิ่งการเสริมสร้างภาวะผู้นำให้แก่เด็กและการเรียนการสอนในโรงเรียน
 ระดับประถมศึกษาในปัจจุบันซึ่งครูยังเป็นผู้นำกิจกรรมทุกอย่างนั้นได้ทำให้เด็กขาด
 ลักษณะผู้นำที่ดี เพราะไม่ได้รับการฝึกอย่างทั่วถึงทุกคน จึงทำให้ขาดคุณสมบัติหลาย
 ประการ เช่น

1. การนำกลุ่ม
2. การเป็นสมาชิกกลุ่ม
3. การมีส่วนร่วมและการยอมรับการนำของผู้นำ
4. การนับถือหลักการเป็นใหญ่และมีทัศนคติว่าผู้นำเป็นเพียงผู้ดำเนินการ
ให้หลักการของกลุ่มให้ไ้ผล

5. การยอมรับการเปลี่ยนผู้นำ

6. ทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้นำ เช่นบุคลิกภาพ, การพูด, วิธีทำงาน, มนุษยสัมพันธ์ ฯลฯ

ดังนั้นถ้าจะแก้ปัญหาประชาธิปไตย จึงต้องเตรียมเด็กตั้งแต่นี้(สุมน อมรวิวัฒน์, สัมภาษณ์ : 2525)

หน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดเชียงรายจึงได้คิดหาวิธีการฝึกนักเรียนให้เกิดคุณสมบัติที่หลักสูตรต้องการ เน้น และได้นำเอาวิธีการฝึกระบบกลุ่มลูกเสือหรือแบบประชาธิปไตยในโรงเรียนมาใช้ วิธีการนี้ได้ทดลองจัดทำในหลายโรงเรียนในจังหวัดเชียงราย โดยเริ่มตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2521 ในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนแบ่งนักเรียนออกเป็นหมวดหมู่ มีนายหมวด นายหมู่ เป็นหัวหน้า ครูแต่ละชั้นเสนอชื่อเด็กที่มีลักษณะผู้นำให้ที่ประชุมครูพิจารณาเลือก แล้วเปิดรับสมัครนักเรียนเข้าเป็นหมวดหมู่ แต่ละหมวดหมู่แบ่งงานให้รับผิดชอบ แล้วจัดกันเป็นกลุ่มทำงานและกลุ่มตรวจงาน นักเรียนจะเป็นผู้ควบคุมความประพฤติกันเอง ครูจะไม่เฝ้าบทบาทในการสร้างระเบียบวินัยขึ้นมาขวางกั้นการปฏิบัติของนักเรียน เมื่อนักเรียนคนใดทำผิดข้อตกลง หลังการเคารพธงชาติในตอนเช้าก็จะถูกเชิญออกไปหน้าแถว หัวหน้าหมวดหรือหัวหน้านักเรียนก็จะใหญ่ทำผิดชี้แจงเหตุผลให้นักเรียนในแถวทั้งหมดฟัง นักเรียนทั้งหมดร่วมกันพิจารณาความผิดว่าควรจะอภัยหรือทำโทษสถานใดโดยการออกคะแนนเสียง เด็กทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจด้วยตนเอง เด็กจึงยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบ เพราะเป็นมติของคนส่วนใหญ่ และทำด้วยเหตุผลเป็นวิธีการฝึกให้เด็กปกครองตนเองและปกครองกันเองที่สามารถลดปัญหาเกี่ยวกับวินัยในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นประสบการณ์นอกห้องเรียนที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างคุณสมบัติที่ต้องการ เน้นและภาวะผู้นำให้แก่เด็กอย่างยิ่ง เด็กได้มีโอกาสปฏิบัติอย่างจริงจังโดยไม่จำกัดอยู่เพียงในชั่วโมงหรือภายในห้องเรียนเท่านั้น กล่าวได้ว่าเป็นข้อได้เปรียบของโรงเรียนที่จัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนประการหนึ่งเกี่ยวกับการสร้างภาวะผู้นำให้แก่เด็ก ซึ่งโรงเรียนธรรมดาทั่วไปคณะครูหรือครูใหญ่เป็นผู้ควบคุมระเบียบของโรงเรียนชั้น และเป็นผู้ควบคุมดูแลนักเรียนให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบนั้น การรักษาระเบียบวินัยของครูจึงกลายเป็นปัญหา

สำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษาในปัจจุบัน เพราะยังมีโรงเรียนอีกหลายแห่งที่มุ่งจะ
รักษาระเบียบบวินัยของโรงเรียนจนลืมนึกถึงกระบวนการ (ศิริกาญจน์ โกศล
2522 : 21)

แต่อย่างไรก็ตามแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมแบบนี้ยังไม่แพร่หลาย
ทั่วไป ผู้วิจัยได้สำรวจจังหวัดต่าง ๆ ในเขตการศึกษา 8 แล้ว ปรากฏว่าแต่ละ
จังหวัดมีโรงเรียนที่จัดกิจกรรมนี้ไม่มากนัก มีเพียงจังหวัดเชียงรายเท่านั้นที่ทดลอง
จัดกิจกรรมนี้อย่างกว้างขวางและจริงจัง คือมีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 577 โรง
จากจำนวนโรงเรียนทั้งหมด 632 โรง และเนื่องจากภาวะผู้นำของนักเรียนระดับ
ประถมศึกษาที่ศึกษาตามแนวหลักสูตร พุทธศักราช 2521 ในโรงเรียนที่อยู่ใน
โครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยกับโรงเรียนธรรมคา ยังไม่มีผู้วิจัยมาก่อน
ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะสำรวจภาวะผู้นำของนักเรียนระดับประถมศึกษาในโรงเรียน
ทั้งสองแบบในเขตจังหวัดเชียงราย เพื่อนำมาเป็นแนวทางเสนอแนะปรับปรุงการ
ปลูกฝังคุณลักษณะที่ต้องการให้แก่เด็กต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาที่ศึกษา
ตามแนวหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521
2. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำของนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียน
ที่อยู่ในโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยกับโรงเรียนธรรมคา
3. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง

สมมุติฐานการวิจัย

1. ภาวะผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการจัดกิจกรรม
ประชาธิปไตยกับโรงเรียนธรรมคา แตกต่างกัน
2. ภาวะผู้นำของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงแตกต่างกัน

ขอบเขตการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือนักเรียนที่กำลังศึกษาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนทุกสังกัดในจังหวัดเชียงราย ปีการศึกษา 2525

ข้อตกลงเบื้องต้น

แบบสำรวจที่ใช้ในการวิจัยนี้สามารถวัดภาวะผู้นำได้เนื่องจากผ่านขั้นตอนการทดลองและการใช้ข้อมูลอย่างมีระบบ

ความจำกัดของการวิจัย

เครื่องมือของการวิจัยที่ใช้สำรวจภาวะผู้นำเป็นแบบสำรวจที่วัดการตัดสินใจและภาวะผู้นำจากการตอบของนักเรียนเท่านั้น มีการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนบ้างเล็กน้อยและไม่ต่อเนื่องจึงอาจทำให้ข้อมูลขาดความสมบูรณ์ไปบ้าง

คำจำกัดความ

ภาวะผู้นำ หมายถึง ภาพรวมของท่าทีที่กระทำและแสดงออกถึงความสามารถในการนำกลุ่มเพื่อกำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คุณลักษณะผู้นำ หมายถึง รายละเอียดของคุณสมบัติที่อธิบายภาวะผู้นำที่พึงประสงค์

โรงเรียน หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเชียงราย โรงเรียนเทศบาลและโรงเรียนราษฎร์ในเขตจังหวัดเชียงราย ปีการศึกษา 2525

โรงเรียนในโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย หมายถึง โรงเรียนที่นำเอาวิธีการประชาธิปไตยมาใช้ในโรงเรียนโดยการมอบอำนาจให้นักเรียนปกครองควบคุมกันเอง ยึดถือเสียงคนข้างมาก ส่งเสริมให้มีการอภิปรายอย่างมีเหตุผล มีการแบ่งอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบและแบ่งงานกันทำอย่างทั่วถึงตามความเหมาะสม

โรงเรียนธรรมดา หมายถึงโรงเรียนที่คณะครูเป็นผู้ควบคุมดูแลนักเรียน
ภายใต้กฎระเบียบที่โรงเรียนเป็นผู้ตราขึ้น

นักเรียน หมายถึงนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนทุกสังกัด
ในเขตจังหวัดเชียงราย ปีการศึกษา 2525

แบบสำรวจ หมายถึง แบบสำรวจภาวะผู้นำที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยดัดแปลง
มาจากแบบสำรวจภาวะผู้นำของยาใจ วีระชาติ

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เป็นแนวทางในการปรับปรุงโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย
ในโรงเรียน
2. เป็นแนวทางในการปรับปรุงการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์
ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย